

פְּשֻטָּה

2

גליון כי תבוא
תשע"ח

פְּשֻטוֹת הַמִּתְחַדְּשִׁים בַּמִּקְרָא, בַּאֲגָדָה וּבַעֲבוּדַת ה'
מִתּוֹרָתוֹ שֶׁל הַגָּאוֹן רַבִּי דָּוִד לֵיבֵל שְׁלִיט"א

יום הדין - האדם דן את עצמו

אנו היינו מצפים ש'ראש השנה' יופיע ראש וראשון בכל סידור של ראשי שנים. מפתיע מאד לגלות שהוא מוטל באמצעה של רשימה ארוכה של ראשי שנים אחרים. וגם אחרי שהמשנה מביאה אותו, הרי זה בחדא מחתא עם 'שמיטין', 'יובלות', נטיעה וירקות'. משמע שהוא ציון השווה במשמעותו להגדרת שנות הגדילה של ירקות לגבי מעשר. השאלה זועקת: וכי זה היחס המתאים לראש השנה שמשמעותו 'יום הדין'!?

בגמרא היחס לא מאד שונה:

באחד בתשרי ראש השנה לשנים.
למאי הלכתא? אמר רב פפא לשרות,
רבי זירא אמר לתקופה, רב נחמן בר
יצחק אמר לדין, דכתיב 'מראשית
השנה ועד אחרית שנה - מראשית
השנה נידון מה יהא באחריתה. וממאי
דבתשרי הוא? דכתיב 'תקעו בחודש
שופר בכסה ליום חגנו' איזהו חג
שהחודש מתכסה בו... (שם ח, א)

'יום הדין' הוא אחד מענייניו של ראש השנה. מרכזיותו של ענין זה אינה שווה בכל קהילות ישראל ואף משתנה מתקופה לתקופה.

אנו רוצים לעמוד על המשקל המדויק והתוכן העמוק שנתנו חכמים להיבט זה של ראש השנה. לכן, לא נשים לנגד עינינו אלא את דבריהם במשנה ובגמרא.

'יום הדין' במשנה ובגמרא

מסכת ראש השנה פותחת כך:

ארבעה ראשי שנים הם:
באחד בניסן ראש השנה למלכים
ולרגלים. באחד באלול
ראש השנה למעשר בהמה,
ר' אלעזר ור"ש אומרים באחד
בתשרי. באחד בתשרי ראש
השנה לשנים ולשמיטין וליובלות
ולנטיעה ולירקות. באחד בשבט
ראש השנה לאילן...

יום הדין תולדת מפגש האדם עם עצמו

נבאר זאת על פי דברי הגמרא הנותנת טעם חדש
לארבעת הפרקים בהם נידון העולם.

תניא א"ר יהודה משום ר"ע: מפני מה
אמרה תורה הביאו עומר בפסח? מפני
שהפסח זמן תבואה הוא, אמר הקב"ה
הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך
לכם תבואה שבשדות. שתי הלחם
בעצרת? מפני שעצרת זמן פירות
האילן. נסכו מים בחג כדי שיתברכו
לכם גשמי שנה. ואמרו לפני בראש
השנה מלכיות זכרונות ושופרות;
מלכיות כדי שתמליכוני עליכם,
זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני
לטובה, ובמה? בשופר. (שם)

המקור של רבי עקיבא לדין בפסח על התבואה מפתיע
מאד: אנו יודעים זאת מן העובדה שפסח זמן תבואה
הוא! וכן לגבי פירות האילן בעצרת והגשם בחג.

כאשר מופיעה תבואה בעולם ישנה דרישה של ה' לבוא
ולדבר עמו כדי לקבל אותה. העומר הוא האופן הספציפי
בו ה' רוצה שנדבר אתו על הנושא הבוחר שהופיע:
התבואה. מופיע החורף, מתעורר דיון על הגשם, ויש
דיבור עם ה' בניסוח המים. כך זה תמיד.

ההופעה של הדברים בעולם מעוררת דרישה מהאדם
לדון עם ה' על הדברים הללו, לבקש ממנו, לנסות להיות
ראוי לשפע. הסדר הוא שהשפע – התבואה, הפירות,
הגשם – פוגש את האדם וממילא מתעוררת החובה לבוא
לפני ה' ולדבר אתו על השפע. לבקש ממנו, להודות לו,
להבטיח לו להשתמש בזה כראוי. לדבר אתו על זה.

למרבה הפלא, רבי עקיבא מחיל גישה זו על שלושת
הרגלים וממשיך עמה גם כלפי ראש השנה. 'ואמרו
לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות'. חוסר
הסימטריה כאן צועק לשמים. בראש השנה הוא אינו
מציין שום 'אירוע'. אין תבואה, אין פירות, אין גשם,
אין שום שפע שדורש דיבור עם ה'. רבי עקיבא מדלג
מיד ל'אמרו לפני', לדיבור עם ה'.

המשנה לא אמרה 'באחד בתשרי ראש השנה לדין'. היא
אמרה 'לשנים'. ובאמת, הן רב פפא והן רבי זירא סבורים
כי זה נוגע לנושאים שוליים כמו שטרות ותקופה. רק
שיטת רב נחמן בר יצחק היא שהכוונה לדין. המקור
שמוצאת לכך הגמרא מן הפסוקים, גם הוא משתמש
ברמזים רחוקים.

מובן וברור שאירוע מסעיר כמו 'יום דין' חייב להיכתב
בתורה, או לכל הפחות במשנה, בצורה בולטת ומרכזית!

האזכור שכן מצאנו במשנה לדין הנעשה בראש השנה,
גם הוא טעון בירור:

בארבעה פרקים העולם נידון: בפסח
על התבואה, בעצרת על פירות האילן,
בראש השנה כל באי עולם עוברין
לפניו כבני מרון שנאמר 'היוצר יחד
לבם המבין אל כל מעשיהם', ובחג
נידונים על המים. (שם טז, א)

שוב אנו פוגשים את אותה גישה. המשנה אינה פותחת
ביום הדין. ראש השנה אינו נמצא בה אלא כאחד
מארבעה פרקים בשורה אחת עם פסח, שבועות וסוכות,
בהם הדין ודאי אינו מרכזי.

הניסוח של חריפות הדין ועוצמתו, מאד "רך" במשנה.
'עוברין לפניו כבני מרון'. אם יש דין, מדוע לא כתבה
המשנה על מה נידונים, כשם שכתבה בפסח, בעצרת
ובחג. מדוע לא כתוב: 'בראש השנה נידונים על החיים
ועל המוות'?

מלבד זאת יש להבין במשנה כמה דברים. א. אם בחרה
המשנה לדבר על 'עוברין לפניו', מדוע לא כתבה 'מעביר
לפניו'? ב. מה בדיוק המשמעות של המעבר לפני ה'? ג.
אם נידונים על התבואה, על פירות האילן ועל המים –
בשלושת רגלים, מתי נידונים על שאר דברים?

בגמרא מבואר שהמשנה אינה כרבי יוסי ואינה כרבי נתן,
שכן לרבי יוסי האדם נידון בכל יום ולרבי נתן האדם
נידון בכל שעה. האירוע הגדול של 'יום הדין' בראש
השנה כיום בו ה' יושב על כסא דין ושופט את העולם
לא יכול להיות שנוי במחלוקת! צריך א"כ להסביר מהי
המחלוקת בין המשנה ובין רבי יוסי ורבי נתן לגבי האם
האדם נידון כל שעה, כל יום, או אחת לשנה.

מה הביאור בכל זה? מה כוונת המשנה והגמרא ללמדנו
ביחס לתוכן הדין של ראש השנה?

הפשט הוא כך: רבי עקיבא סבור כי המפגש עם ה' בראש השנה אינו תוצר של הופעת שפע טבעי מסוים. בראש השנה האדם הוא זה שמייצר את המפגש. האדם הוא שממליך את ה'. האדם הוא שגורם לזכרונו לעלות לפני ה'.

ובמה? בשופר! כוונת הגמרא בשאלתה: 'ובמה?' היא לשאלתנו אנו: מה הדבר שיוצר את המפגש הזה? הרי אין כאן תבואה וכדו', ותשובתה היא: המפגש של המלכות והזכרון הוא תוצר של השופר. האדם בשופרו שלו מעורר את המפגש.

השופר הוא קריאת התרועה לאדם לשים לבו למצבו ולנוע חזרה לעצמו. כל השנה יש שגרה שאחראית לכך שהאדם לא יפגוש את עצמו. העולם רץ. כולם רצים. יש תרבות פנאי שדואגת שהאדם לא יישאר עם עצמו. אך התרועה עוצרת את האדם ומניעה אותו לשוב לעצמו.

המפגש של האדם עם עצמו על ידי השופר, הוא הוא השפע החדש שיורד לעולם. השפע הזה מעורר דרישה לדבר על זה עם ה'. אם בעצרת מופיעים בפנינו פירות האילן, הרי שבראש השנה אנחנו בעצמנו מופיעים לפנינו! ההופעה הזו דורשת לדבר עליה עם ה'. כשאדם פוגש את עצמו עולות מאלוהים שאלות קיומיות נוקבות: מי אני? מה אני רוצה? מה התכלית אליה אני מכוון? על המפגש הזה האדם צריך לדבר עם ה'. לא עם עצמו. לבדוק האם הוא ראוי לעמוד לפני ה', לחשוב על תכניותיו להמשך ביחס לרצון ה' וכו'.

אלו הם ארבעת הפרקים. שלושה מהם עוסקים בשפע מסוים שיורד לעולם במועד כל שהוא, והרביעי, ראש השנה, עוסק במפגש של האדם עם עצמו. זו הופעה שאינה נוצרת בטבע, זו הופעה שהאדם מביא אותה עם השופר. בכולם נדרש דיבור עם ה' על המפגש החדש. בכולם מתעורר דיון עם ה' על הדבר אותו אנו פוגשים. אלא שהדיון החשוב מכולם הוא כמובן הדיון של האדם על עצמו.

בראשון לשביעי יש קריאה לאדם לפגוש את עצמו וממילא הוא מדבר על כך עם ה'. הדיבור עם ה' חל במלכיות והזכרונות. בהם האדם מעמיד את עצמו מול ה' ביחס למלכות וביחס להשגחה. כשאנו מדברים עם ה' על עצמנו אנו מעוניינים לחבר אליו את העצמי העמוק שפגשנו. כיצד עושים זאת? באמירת מלכיות וזכרונות. אנו אומרים מלכיות ובזה מביאים את ה' למלוך עלינו.

אומרים זכרונות, זוכרים בעצמנו שה' משגיח על העולם ובזה אנו מפנים בליבנו מקום להשגחת ה'.

כעת נבין את היחס של המשניות ליום הדין. המשנה אינה רואה את הדין כאירוע אובייקטיבי המתחיל מבית דין של מעלה, אלא כדבר שאנו יוצרים אותו. עבודת ה' הנדרשת בתורה מהאדם היא תמיד אקטיבית. היהודי עושה ופועל הכל. כשם שבפסח עלינו לאכול מצות ועלינו להתחבר לתכני הפסח, לחירות וכו', כך עלינו בראש השנה ליצור את הדין. עלינו ליצור את המפגש עם עצמנו ולבוא ולהתדיין עם ה' על כך. יש מגוון רחב של מועדים בשנה. יש זמן לעסוק בשמחה, בתורה, בהודאה, באמונה – ויש זמן לעסוק בדין. כשם ש'עושים תשובה', כך יש בראש השנה 'לעשות דין'.

אמור מעתה: העבודה של ה'דין' אינה להינצל ממנו... אלא לעשות אותו.

אין הקב"ה 'מעביר' את בני האדם כבני מרון. בני האדם 'עוברים' לפניו' - מעצמם. לדעת רבי יוסי ורבי נתן עושים זאת יותר מפעם בשנה, אך המשנה מעמידה זאת כאירוע מרכזי שעל האדם לעשותו אחת בשנה, בראשון לחודש השביעי, ביום בו עליו לפגוש את עצמו.

שאלה מפורסמת היא מדוע אין יוה"כ קודם לר"ה, והלא עדיף לכפר על החטאים קודם שעומדים לדין? אך לדברינו לא קשה מאומה. השאלה מתבססת על הנחה שיש איזה שהוא 'דין' שתוקף את האדם ועל כן עליו לבוא אליו מוכן. אך האמת היא שהאדם עצמו עושה את הדין! והחובה לעשות את הדין חייבת להיות קודמת לחובה לעשות תשובה. רק אחרי שפגשנו את עצמנו והתדיינו על כך עם ה', מגיע הזמן לעשות תשובה.

הכרעה על מיקומנו הבסיסי

הרי שהיו ישראל רשעים גמורין
בראש השנה ופסקו להם גשמים
מועטין, לסוף חזרו בהן, להוסיף
עליהן אי אפשר שכבר נגזרה גזירה,
אלא הקב"ה מורידן בזמן על הארץ
הצריכה להן... הרי שהיו ישראל
רשעים גמורין בראש השנה... לסוף
חזרו בהן... הקב"ה מורידן שלא
בזמן על הארץ. (שם יז, ב)

מבואר בגמרא שיש הכרעה בראש השנה שאי אפשר לשנותה, והיא ההחלטה על כמות הגשמים, אם רבים אם מועטים. אך במקרה הצורך אם הצדיקים הרשיעו או שהרשעים הצדיקו, הקב"ה מכוון את ריבוי הגשמים באופן שלא יועיל ולהיפך.

מה המשמעות של זה? הפשרה כאן מוזרה מאד. אם לא רוצים לסגור את הדין בראש השנה, שלא ידונו כלום. ואם יש משמעות להכרעה סופית וחלוטה בראש השנה, איך מעקרים אותה לבסוף בהסטת הגשמים לכאן ולכאן.

הגמרא כאן מעמידה נקודה חשובה בדין של ראש השנה. חשובה, בעיקר לדברינו שהאדם דן את עצמו.

לכל אדם יש רמה מסוימת שהיא מידתו העיקרית וממנה הוא חורג. טווח הבחירה של האדם הוא בדרך כלל האם לחרוג ועד כמה. רק בזמנים מיוחדים מאד יש לאדם כוח לשנות את מיקומו הבסיסי, לשנות את נקודת המוצא ממנה הוא יוצא בכל פעם. פשוט שאף פעם שינוי קריטי שכזה אינו נובע מהתנהגות חד פעמית ביום מסוים. שינוי כזה יכול לנבוע רק ממפגש עמוק

של האדם עם עצמו ומהחלטה מחושבת ומתוכננת על עתידו.

בראש השנה יש כוח מיוחד לאדם להפגש עם עצמו לדבר על כך עם ה' ולהניע את עצמו באופן יסודי למקום חדש. זה הביטוי של ההחלטה על ריבוי גשמים או מיעוט גשמים. יש אדם שקבע בדין של ראש השנה שהתנוחה הבסיסית שלו היא שהוא צדיק והוא זוכה לשפע מה', ורק בזמנים מסוימים הוא חורג מכך ומתרחק מה'. אך יש אדם שקבע לעצמו להיפך. אמנם גם הוא ברגע שיתקרב לה' יזכה לקרבה באותו הזמן אך אין לו את היכולת לעבור למצב קבוע של 'ריבוי גשמים'. מהמצב הקבוע יש כוח לנוע רק בזמנים מיוחדים מאד.

זהו מה שמבואר בגמ' שגזר דין יכול להיקרע רק על ידי ציבור ובעשי"ת גם על ידי יחיד (שם יח, א). המפגש של האדם עם עצמו והקרבה לה' הנוצרת מתוך הדיבור עמו, ההמלכה והזכרון, הם מקור לשאיבת כוחות גדולים מאד לשינוי יסודי יותר. כנגדם דורשת הגמ' את הפסוק 'דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב'.

התביעה הגדולה - לדון את עצמנו

העקרון המבואר בשיעור נשמע כמיקל. תביעה עצמית עשויה להתפס כקלה בהשוואה לתביעה הבאה מלמעלה. אך האמת היא שהעמדנו דין תובעני בהרבה. כאשר אדם פוגש את עצמו באמת ועורך על כך דין, הרי שאין לו מקום מפלט. הוא אינו יכול לרמות את עצמו.

הוא אינו יכול להינצל מהדין הזה בעזרת סגולות. בשעה כזו נדחקות הצידה הבקשות על כסף ובריאות ותחתיהן באות מחשבות אמיתיות ונוקבות על תכליתנו בעולם, על מעמדנו לפני ה', על הדברים החשובים באמת. זהו הדין הגדול ביותר – הדין שהאדם דן את עצמו לפני ה'.

שיעורו השבועי של הגאון רבי דוד לייבל שליט"א נמסר
מדי יום רביעי בשעה 21:00 בבית מדרשו ברח' יהודה הלוי 10 בני-ברק